

Invazív idegen fajok

HU Természet és biológiai sokféleség

© Peter Pozek

Kaukázusi medvetalp
(*Heracleum mantegazzianum*)

- Az invazív fajok súlyos és egyre növekvő veszélyt jelentenek az Európában honos biológiai sokféleségre.
- Az új, számukra idegen élőhelyekre bekerülő növények és állatok túlsúlyba kerülhetnek a természetes növény- és állatvilághoz képest, és károkat okozhatnak a környezetben. Ezeket a szervezeteket „invazív fajoknak” nevezik.
- A társadalmi és gazdasági következmények között említést érdemel például az emberi egészségre, a halászatra, a mezőgazdaságra és az élelmiszer-termelésre gyakorolt hatásuk.
- A bővülő kereskedelem és turizmus, valamint a határokon átívelő áruszállítás mind felgyorsította e fajok terjedését.
- Az Európai Unió ma évente legkevesebb 12 milliárd eurót költ az invazív fajok elleni védelemre, és az általuk okozott károokra.
- Az EU nemrégiben javaslatokat terjesztett elő az invazív fajok elleni küzdelemre vonatkozó uniós stratégiáról.
- Az invazív fajok korai észlelése létfontosságú, hiszen a megjelenő fajokkal szemben sokkal könnyebb és költségkímélőbb még meghonosodásuk előtt fellépni.
- A sikeres küzdelem egyik feltétele, hogy felhívjuk az emberek figyelmét az invazív fajokkal kapcsolatos veszélyekre.

luonto

1. tény: Az invazív fajok veszélyeztetik Európa biológiai sokféleségét

Európa növény- és állatvilága évmilliók alatt fejlődött ki. A populációkat hegyláncok, tengerek és folyók választották el egymástól, így számtalan biodiverzitás alakulhatott ki. Az egyre bővülő nemzetközi kereskedelem és az utazások azonban globális szinten felszámolták ezeket a természetes „válaszfalakat”, miáltal a fajok közvetlen kapcsolatba kerültek egymással.

„Az invazív fajok komoly veszélyt jelentenek a biológiai sokféleségre. Tekintettel arra, hogy e fajok milyen gyorsan képesek megtelepedni és elterjedni, egy adott tagállam által hozott intézkedések teljesen hatástalanok maradhatnak, ha a szomszédos országok nem tesznek hasonló lépéseket, vagy fellépésünk nem összehangolt. Az invazív fajok terjedése az EU országaira nézve súlyos környezeti, gazdasági és társadalmi következményekkel jár, és összehangolt fellépést tesz szükségessé.”

Stavros Dimas, az Európai Bizottság környezetvédelemért felelős biztosa

A fajok között versengés indul az értékes táplálékért és az élőhelyekért. Az őshonos fajok a helyi kártevőkkel vagy betegségekkel szemben ellenállóak ugyan, de az idegen organizmusokkal szemben gyakran kevés vagy semmilyen természetes védelemmel nem rendelkeznek, amelyek így a szó szoros értelmében kipszthatják őket. Ugyanígy azok az állatok vagy rovarok, amelyeknek a populációja saját környezetükben a ragadozóknak köszönhetően egyensúlyban marad, egy olyan környezetben, ahol e természetes kontroll nem létezik, gyorsan elszaporodhatnak és túlsúlyba kerülhetnek. Darwin természetes szelekcióról szóló elmélete óta köztudomású, hogy a legerősebb fajok több száz vagy ezer év alatt hogyan kerülnek domináns pozícióba. A napjainkban jellemző mobilitás azonban megzavarja ezt az evolúciós folyamatot azáltal, hogy példátlan mértékben és mesterséges úton segíti elő az egymással versengő fajok keveredését.

Az invazív fajok (IF), amelyeket „invazív idegen fajoknak” vagy „nem honos invazív fajoknak” is neveznek, alakjuk és méretük tekintetében igen sokfélék. A legtöbb Európán kívüli fajt eredetileg szándékosan telepítették be: ellenállóbb vagy gyorsabban növekvő fákat és haszonnövényeket, kerti dísznövényeket vagy háziállatokat. Ezek a fajok nem is okoznak problémát addig, amíg el nem szabadulnak, vagy szabadon nem engedik őket. Más nem kívánt idegen fajokat véletlenül, „potyautasként” hurcolták be a légi vagy vízi teherszállítók konténereiben, vagy – bizonyos rákfélék esetében – a hajótörzshöz tapadva.

2. tény: Az egészségünk a tét!

Az invazív fajok az emberekre is veszélyt jelentenek. Az ázsiai tigriszúnyog a használt gumiabroncs-kereskedelemmel került Európába. Ez a rovar legalább 22 féle vírus hordozója, köztük a dengue-lázé is. Az éghajlatváltozás valószínűleg e faj északi irányba történő további terjedésének is kedvez majd. Az olyan idegen növények, mint a kaukázusi medvetalp, allergiát, bőrirritációt és égési sérüléseket okoznak. Az invazív fajok emellett az influenza- vagy a HIV-vírusok terjedésével is kapcsolatba hozhatók.

3. tény: Az invazív fajok pénzbe kerülnek

2008-ban az invazív fajok elleni küzdelem és az általuk az EU területén okozott károk orvoslása a becslések szerint 9,6–12,7 milliárd eurót emésztett fel. A valós összeg azonban ennél bizonyosan magasabb, mivel több országban csak most kezdik meg a költségek felmérését. Az invazív fajok elleni küzdelemre a LIFE-programalapból is sok pénzt áldoznak. Az EU 1992 óta 180 projektre több mint 38 milliárd eurót költött a Natura 2000-be tartozó természetvédelmi területek hálózatán belül és azon kívül is. Összehasonlításképpen, az Egyesült Államok saját becslése szerint mintegy 80 milliárd eurót fordít éves szinten a biológiai betolakodók elleni küzdelemre.

A fajok összesített száma

A biológiai sokféleséget leginkább fenyegető invazív idegen fajok megtelepedése a pán-európai régióban. Forrás: EEA, 2007.

Spanyol csupaszcsiga (*Arion lusitanicus*)

Korai figyelmeztető információs rendszerek

DAISIE

Delivering Alien Invasive Species Inventories for Europe (invazív idegen fajok európai jegyzéke)

(DAISIE) az EU kutatási alapja keretében támogatott projekt az európai biológiai inváziókról gyűjt adatokat. A program weboldalán az Európa-szerte, a vízi utakon és tengerekben jelenleg is terjeszkedő 10822 idegen fajról olvasható részletes információ. Az adatbázist egy 1657 szakértőből álló nemzetközi csoport folyamatosan frissíti.

A DAISIE tartalmazza a 100 legveszélyesebb invazív faj betűrendes jegyzékét és az élőhelyüket feltüntető térképeket is.

<http://www.europe-aliens.org/>

ALARM

Assessing Large Scale Environmental Risks for Biodiversity with Tested Methods (a biológiai sokféleséget fenyegető magas kockázatok értékelése bevált módszerekkel – ALARM).

A program keretében kutatásokat végeztek arra vonatkozóan, hogy az invazív fajok miként törnek utat maguknak az élőhelyeken, ez pedig segíthet a jövőben esetlegesen veszélyeztetetté váló területek meghatározásában. Egy másik tanulmány keretében meghatározták a betelepülő fajok hat fő „útvonalát”: szándékos szabadon engedés; kiszabadulás, nem szándékos szennyezés, potyautasként; a korridorokon keresztüli megjelenés (utak, csatornák mentén, stb.); és a spontán megjelenés (természetes terjedés).

ALARM: <http://www.alarmproject.net>

4. tény: Európában folyamatosan növekszik az invazív fajok száma

A DAISIE jegyzéke 10 822 Európán kívül honos fajt sorol fel. Ezek közül nem mind invazív, de a becslések szerint 10–15%-uk jelent potenciális veszélyt az európai biodiverzitásra.

Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség felállította az európai ökoszisztémákra legnagyobb veszélyt jelentő 163 invazív idegen faj listáját. 1950 óta évente több mint egy faj telepedik meg a kontinensen, és nincs jele annak, hogy ez a tendencia mérséklődne.

Az invazív fajok többsége Észak-Amerikából és Ázsiából érkezik. Jelentős részük ugyanakkor Európa egyik területéről származik és kerül át Európa egy másik területére. Európa egységes piaca és a határok megszűnése pedig csak kedvez ennek a folyamatnak.

Erre számos példa ismert:

- Az Ázsiából származó **harlekinkatica** halálos veszélyt jelent az Egyesült Királyságban honos katicákra, illetve lepkékre és más rovarokra.
- Az Ibériai-félszigetről származó „**gyilkos csiga**” (spanyol meztelencsiga) egész Európában elterjedt. Az elszaporodás megelőzésére irányuló intézkedésekkel szemben immunis, és gyengébb meztelencsiga-fajokkal táplálkozik.
- A hajók ballasztvizében behordott **vándorkagyló** elzárja a vezetékeket és vízi utakat.
- A XIX. században Ázsiából dísnövényként betelepített **keserűfű** azóta ellepte a francia vidéket.
- Az Amerikából a prémjükért Európába hozott **nutriák** és **pézsmapatkányok** napjainkban vadon élnek Európában és komoly károkat okoznak a csatornáknak és árvízvédelmi rendszerekben.

5. tény: Az EU lépéseket tesz

Az Európai Unió 2006. évi, biológiai sokféleséggel kapcsolatos cselekvési terve hangsúlyozta az invazív fajokkal kapcsolatos problémakört, és az előrehaladásról szóló féltudós értékelésében rávilágított arra, hogy égető szükség van egy uniós stratégiára. A jelenlegi helyzet az, hogy míg Európa egyes részein megfelelő jogszabályokat és kiépített programokat alkalmaznak a probléma megoldására, más tagállamok nem rendelkeznek hasonló nemzeti szintű jogszabályokkal vagy tervekkel. Márpedig a jelenlegi részleges intézkedések nem vezetnek eredményre. Eddig a közös megközelítés hiányzott, ezért 2008-ban az Európai Bizottság kiadta az „Invazív fajokra vonatkozó európai uniós stratégia felé” című közleményét.

Nemzetközi szinten egyetértés van abban, hogy a problémát három lépcsős megközelítésben kell kezelni:

- a **megelőzés** a legolcsóbb és leghatékonyabb megközelítés, amely a határokon szigorúbb ellenőrzést, illetve regionális, nemzeti és nemzetközi szintű információcserét jelent. A ballasztvizről szóló egyezmény végrehajtása néhány problémára megoldást jelentene.
- Ha az invazív fajok már megtelepedtek, a leghatékonyabb eljárás e fajok **kiirtása**. Nagy kiterjedésű területek lefedéséhez központi irányításra és finanszírozásra van szükség.
- Ha a kiirtás nem kivitelezhető, akkor az invazív fajok továbbterjedésének megállításához **elszigetelésre** és hosszú távú védelmi intézkedésekre van szükség. A problémák kezelésében gyakran a helyi hatóságok járnak az élen, ezért ezeket támogatni kell.

6. tény: A korai észlelés létfontosságú!

Bár nem minden idegen faj ártalmas, az elővigyázatosság elve alapján minden betelepülő fajt azonosítani kell, a hatóságoknak pedig fel kell készülniük arra, hogy gyorsan reagáljanak a problémára és képesek legyenek kezelni azokat. A korai észlelés és a gyors reakció a két leginkább költséghatékony módszer, melyek sokkal eredményesebbek, mint a fajok megtelepedését követően hozott intézkedések.

Az információs és kutatási kezdeményezések (mint a DAISIE, az ALARM és a NOBANIS) fontos szerepet töltenek be az invazív idegen fajokra vonatkozó korai figyelmeztető rendszerek kidolgozásában.

7. tény: Mindannyiunknak szerepe van!

A küzdelem fontos része a lakosság figyelmének felhívása az invazív fajok által jelentett veszélyekre. A Bizottság a közelmúltban tartott nyilvános konzultáció során 880 észrevételt kapott, amelyek háromnegyed része magánszemélyektől érkezett.

A felmérésből kiderül, hogy az EU-szintű fellépés széles körű támogatást élvez. A válaszadók mintegy 90%-a egyetértett abban, hogy az ilyen organizmusok elterjedésének megakadályozása érdekében sürgősen új intézkedésekre van szükség. Tízből kilenc válaszadó támogatta az európai korai figyelmeztető rendszer kiépítését, és 86%-uk gondolta úgy, hogy a tagállamokat jogi eszközökkel kell kötelezni a cselekvésre. A legtöbb válaszadó (90%) szerint a közvélemény tájékoztatatlansága a legnagyobb akadály, és 77%-uk gondolta úgy, hogy a kérdés fontosságát hangsúlyozni kell. A konzultáció fenti eredményét az EU felhasználja szakpolitikája kidolgozása során.

8. tény: Itt az idő egy átfogó stratégia kidolgozására!

A Bizottság jelenleg egy olyan uniós stratégia kialakításán dolgozik, amely figyelembe veszi a javaslatokról érkezett visszajelzéseket, és amelynek véglegesítése 2011-ben esedékes: a változatlan szabályozás lehetőségétől kezdve, a meglévő közösségi jogszabályok hatékonyabb végrehajtásán vagy kiigazításán át egy új, átfogó megközelítés kidolgozásáig számos lehetőség létezik.

Mindeközben kezdetét vette egy európai korai figyelmeztető és információs rendszer létrehozása, amely fontos előrelépést jelentene.

Az uniós fellépésnek döntő hatása lehet az invazív fajok terjeszkedésének visszaszorításában. A szigeteket – és kiváltképp az EU tengerentúli területeihez tartozó szigeteket – általában gazdag biológiai sokféleség jellemzi. A szigetekeken élő fajok különösen érzékenyek a külső hatásokra. A múlt században az invazív fajok nagy nyomást gyakoroltak a szigetek javarészt versengés nélkül kialakult biológiai sokféleségére. Az elmúlt 400 évben kipszult 724 állatfaj körülbelül fele szigetekeken honos faj volt. Az elmúlt években a tengerentúli területek nem kaptak kellő figyelmet, de az EU 2008-as francia elnöksége nemzetközi kezdeményezést indított a helyzet orvoslására. E területeken viszonylag kis befektetéssel jelentős eredményeket lehetne elérni.

9. tény: Az invazív fajok nemzetközi problémát jelentenek

2002-ben az ENSZ biológiai sokféleségről szóló egyezményének (CBD) részes felei az invazív fajok kezelésére egy globális szintű, átfogó megközelítésben állapodtak meg. A kormányokat az emberek tájékoztatására, a közösségek bevonására, valamint a szomszédos országokkal való együttműködésre ösztönözték. Az invazív idegen fajok országok közötti vándorlásának megakadályozásához és az inváziókkal szembeni jól időzített és hatékony fellépés összehangolásához a kormányok, a gazdasági ágazatok, a nem kormányzati szervezetek, a nemzetközi szerződések részes szervezetei és a közvélemény közreműködése és együttműködése szükséges.

Az ENSZ az invazív idegen fajokat választotta a 2009. május 22-én tartott éves **biológiai sokféleség nemzetközi napjának** témájául.

Vándorkagylók
(*Dreissena polymorpha*)

NOBANIS

A NOBANIS (North European and Baltic Network on Invasive Alien Species – az invazív idegen fajokkal kapcsolatos észak-európai és balti-tengeri hálózat) egy olyan regionális portál, amely az Észak- és Közép-Európában élő idegen fajokról szolgáltat információkat. A hálózat – amelyben 18 uniós és uniós kívüli ország vesz részt – kapcsolatban áll az invazív idegen fajokkal foglalkozó regionális és globális hálózatokkal és projektekkel.

<http://www.nobanis.org/>

További információ:

EU weboldal:

http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/index_en.htm

Az EU mozgáster:

http://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/docs/2006_06_ias_scope_options.pdf

Az Európai Környezetvédelmi Ügynökség „jelzései”:

<http://www.eea.europa.eu/pressroom/newsreleases/killer-slugs-and-other-aliens>

Videó:

<http://www.tvlink.org/viewer.cfm?vidID=307>

Az invazív fajok globális adatbázisa:

<http://www.issg.org/database/welcome/>